

MARCUS TULLIUS CICERO: OM SPÅDOMSKUNST

Oversigt over værkets indhold

FØRSTE BOG

1-7 FORTALEN, der rettes til den anonyme læser, fastslår, at forudsigelsens kunst 'divinationen' er et alment accepteret fænomen (consensus omnium), der kan defineres som »forudfølelse og -viden om kommende ting«. Den er grundlagt af kaldæerne og ægypterne med deres iagttagelse af stjernehimlen, andre har inddraget fuglenes flugt og stemmer, drømme og orakler; romerne har lært indvoldsskuer-kunsten af etruskerne, - altsammen oprindelig på rent praktisk, erfaringsmæssigt grundlag. Senere har man søgt teoretisk begrundelse og forklaring; stoikerne har en rig litteratur om emnet. Efter at Karneades har øvet sin kritik af den stoiske opfattelse, må sagen nu overvejes nøje på ny .

8-11 DIALOGENS SITUATION. En drøftelse af forudsigelsens kunst kom i stand, da Quintus besøgte mig (d. v. s. Marcus Cicero, der som forfatter taler i jeg-form) i Tusculum. Quintus ville forsvare spådomskunsten på rent erfaringsgrundlag ud fra den betragtning, at dens eksistens er et bevis for gudernes eksistens, og omvendt: hvis guderne er til, sådan som vi må forestille os dem, så må også forudsigelse være mulig og en realitet. En drøftelse af emnet vil derfor ligge i fortsættelse af diskussionen i De natura deorum.

12-25 DER ER TO SLAGS FORUDSIGELSE, en såkaldt »naturlig« og en »kunstig«. Begge er udbredte, og begge skal bedømmes på grundlag af de resultater de har givet, og som er optegnet i tidernes løb; en egentlig forklaring på, hvordan det går til, kan ikke gives. Også landmænd og søfolk har jo praktiske tegn, hvoraf de drager deres slutninger om, hvad der skal komme, uden at de dog er i stand til at forklare sammenhængen. På tilsvarende måde har man gennem tiderne kunnet konstatere virkningen af visse lægeurter, uden at man derfor kan forklare, hvorledes den fremkaldes. Omfangsrige citater (17-22) af Ciceros eget digt om konsulatet kan bevidne varslernes realitet og betydningsfuldhed. Her kan ikke være tale om tilfældigheder. Når derfor fejltagelser af og til faktisk forekommer, afkræfter det ikke sagens realitet; tværtimod: blot et pålideligt varsel er nok til at vise, at varsler er mulige. Usikkerheden beror simpelthen på, at forudsigelse på grundlag af erfaringen kun kan hvile på et menneskeligt skøn; det kan aldrig være usvigeligt.

26-33 AUGURKUNSTEN, som Marcus Cicero jo repræsenterer, er i den sidste generation gået stærkt tilbage. Den var anderledes pålidelig, da Cicero kom til. Et særlig godt eksempel har vi i kong Deiotaros. I gamle dage foretog man sig intet af betydning uden at tage fuglevarsler (auspicato); dem, der negligerede dem, gik det galt. Fra vor egen tid har vi et afskrækkende eksempel i Crassus' nederlag til partherne. Siden Romulus og efter ham Attus Navius grundlagde denne disciplin, har den været holdt i hævd, og det nytter ikke, at vi nu om dage vil afvise eller ringeagte den.

34-71 DEN NATURLIGE FORUDSIGELSE (til forskel fra den kunstige hvori der indgår beregninger og erfaringer) foregår i drømme og ekstase; hertil hører også de orakler, som beror på guddommelig inspiration (derimod ikke lodtrækningsorakler). Hvad tjener det dog til småligt at ville mistænkeliggøre de erfaringer herom, der er så gamle og så talrige, som vi ser. Det allerstørste eksempel er jo oraklet i Delfi, som ganske vist nu om dage er i forfald. - Her

anføres (39-59) en lang række eksempler på drømme: romerske og udenlandske, fra historien og fra hverdagslivet, græske filosofers drømme og stoikernes yndlingseksempler, Quintus' og Marcus' egne oplevelser. - FORKLARINGEN PÅ DETTE (60-71) ligger i, at i søvnen er sjælen frigjort, som den er det i og kort før døden; herom citeres Platon (60-61). Poseidonios forklarer sig forudsigelsen gennem drømme på tre måder: 1. fordi vi er i slægt med guderne, kan vi som de forudane; 2. fordi rummet er opfyldt af udødelige sjæle, kan vi få viden af dem; 3. guderne kan tale direkte til os i drømmen. Denne evne til forudanelse (praesagitio) kan udvikles til ekstasen; det bedste eksempel er Cassandra. Nuomdage formulerer Kratippos det noget lignende: menneskets rationelle del har sin oprindelse i den guddommelige sjæl. Ligesom man ejer øjets »evne til at se«, selvom man en enkelt gang forvildes af sit syn og tager fejl, således består »evnen til forudsigelse« også, uanset at den undertiden fejler.

72-116 DEN »VIDENSKABELIGE« FORUDSIGELSE kan bygge på en fuldt udarbejdet og overleveret lære om tydningen af tegn, eller tydningen kan ske umiddelbart på grundlag af tegnet. Det kan være farligt at negligere tegnene; derfor er det det sikreste at lade sagkyndige tyde dem. - Er det hele da så mærkeligt? (digression 80-85): vi kan vel ikke vente at se guderne vandre om imellem os; det er nok, at deres kraft virker på menneskene, ligesom den kunstneriske inspiration gør. Undertiden viser dog guddommelige skikkelser sig direkte for os. Ifølge stoikerne hører det definatorisk med til gudernes væsen med deres omsorg (providentia) for menneskene, at de må meddele os viden om det kommende. Alt taler således for, at forudsigelsen faktisk består. - Men (86- 108) det er ikke et spørgsmål om, hvorledes det kan forklares; det afgørende er, om forudsigelse faktisk finder sted, og herom vidner en næsten enstemmig tradition: homeriske eksempler; druiderne i Gallien; etruskerne. Også geografiske forhold spiller ind, og jo større stater, des mere spådomskunst, det ser man hos andre og særlig af de mange romerske eksempler. Særskilt omtales ord- og navnevarsler (102-4), samt de romerske fuglevarsler (auspicer, 105-8). - FORKLARINGEN PÅ VIDENSKABELIG FORUDSIGELSE (109-16) ligger i, at den bygger på iagttagelser registreret gennem lange tider. Den naturlige forudsigelse baserer sig på vort slægtskab med guderne. Desuden har visse personer en slags »indsigt« i naturen, så de kan forudsige naturlige begivenheder uden guddommelig medvirken, på samme måde som sømænd og landmænd kan. Men kun når sjælen er frigjort, kan den påvirkes på forskellige måder, så at den kan se naturens sammenhæng enten i ekstasen eller i drømmen. Selve udlægningen af drømme og orakler beror på en kunst (ars), der så at sige hører til sagen, på samme måde som der til forekomsten af metaller hører en kunst, hvormed man kan finde dem. Hvis et eller andet »gode« simpelthen forekom, uden den tilsvarende »kunst« til at udnytte det, ville det være meningsløst.

117-128 HVORDAN KAN MAN DA SE, HVAD DER IKKE ER TIL? Det beror på gudernes forsorg (providentia) for mennesken'e, som nærmere udviklet i De natura deorum II. De tegn, der varsler visse begivenheder, er ikke noget guderne direkte beskæftiger sig med; de hører med i den kæde af årsag-virkning, som udgør verdensordenen. Hvis man derfor tager fejl med varsler, beror det uden videre på fortolkerens ukyndighed. Som eksempel anføres Caesars ofring. Her er ikke tale om en »advarsel« fra guderne til Caesar, for han kan alligevel ikke unddrage sig den fastlagte begivenhedsrække; det er en forhåndsmeddelelse, for at han kan vide besked. Det er den guddommelige fornuft, der styrer fuglenes flugt og giver tegn ved hjælp af dem. På tilsvarende måde fungerede Sokrates' daimonion. Med Poseidonios begrundet vi

forudsigelsen i *heimarmene*, den »evige årsagskæde«, hvor intet led kan falde ud eller ændres vilkårligt. Vi kan fejlfortolke den, thi fuld indsigt har kun gud; mennesker aner kun. - Man ser således ikke det, der ikke er til; alt er nemlig til, blot ikke nærværende endnu. Det er som en tovrulle, der efterhånden rulles ud.

129-31 OGSÅ I NATURENS VÆSEN ligger et positivt argument for forudsigelsen. Poseidonios påviser den indre sammenhæng i naturen, der åbner mulighed for forudviden på grundlag af de tegn på kommende ting, naturen indeholder.

132 AFSLUTNING. Visse humbugsformer for spådomskunst må jeg dog tilslut afvise ganske.

ANDEN BOG

1-7 I FORTALEN gives der en oversigt over Ciceros filosofiske forfatterskab indtil nu, og der gøres rede for baggrunden i den tvungne politiske uvirksomhed. Men efter Caesars død (som ikke nævnes direkte) kaldes der igen på hans indsats i staten og der vil derfor blive knappere tid til forfatterskab i fremtiden.

8-25 DRØFTELSEN GENOPTAGES MED TEORETISKE BETRAGTNINGER. Quintus har forsvaret det stoiske standpunkt til spådomskunsten; besvarelsen vil ikke sætte noget andet standpunkt i stedet, men sætte problemerne under debat, ikke anse noget for sikkert på forhånd. Udgangspunkt tages i Karneades' forsøg på at afgrænse forudsigelsens virkefelt: Den drejer sig ikke om det, vi direkte kan iagttage med sanserne eller ved hjælp af kunst og videnskab, den løser hverken dialektiske eller fysiske (naturvidenskabelige) problemer, og angår ikke statsforfatninger og politik. Den har intet særområde, og den omfatter ikke alt. Eksisterer den overhovedet? (12).

Det blev sagt, at den angik det »tilfældige«; men kan man vide noget om det, som sker uden grund? Lægen, landmanden o. s. v. har dog noget rimeligt at bygge deres skøn på; astronomien har iagttagelser og beregninger. Men spådomme om et skattefund el. lign. hvad har de at gå ud fra? Tilfældet er en helt igennem irrationel ting (18).

Hvis alt sker efter forud fastlagt plan (skæbnen), må definitionen selvfølgelig ændres, og hvad nytte er i så fald forudsigelsen til? Den kan jo ikke ændre »det uafvendelige«. Iøvrigt er det en tvivlsom fordel at kende kommende ulykker, som man alligevel ikke kan undgå. Spådomskunsten er altså enten ikke mulig eller ingen nytte til!

26-99 DETAILLERET GENNEMGANG. Du skelnede mellem videnskabelig og naturlig forudsigelse; alligevel byggede du mere på eksempler, der kan være upålidelige, end på beviser og fornuftsgrunde. Lad os *begynde med den videnskabelige spådomskunst, først om indvoldstyding*. Her foreligger ikke og kan ikke foreligge iagttagelser, der er nedskrevet gennem lange tider; man »tyder« jo vidt forskelligt på forskellige steder, og nogen »indre« sammenhæng mellem f.eks. en tyre-lever og alnaturen er svær at få øje på. Var så endda alle dyrs indvolde på et givet tidspunkt ens - men de er jo forskellige. Hvad bygger man så på? (35).

Sæt, at vi godkender sloikernes antagelse af en indre sammenhæng i naturen (*sympatheia*), hvordan går det i så fald til, at man får fat i netop det offer dyr, hvis indvolde svarer til ens egen situation? Kan man tænke sig, som stoikerne hævder, at indvoldene »tilpasser sig« i selve ofringsøjeblikket? Det ville dog i højeste grad stride mod naturens love. Så er Epikur mere konsekvent: hans guder er ligeglade med menneskene; dermed har han afskaffet spådomskunsten! Stoikerne handler uklogt ved at ville gøre spådomskunstens mulighed til et bevis for guds eksistens (4¹).

Haruspeklæren falder faktisk bort; det er ikke bedre, når vi ser på *jærtegn og lyn*. Tænk blot på alle de lyn, Juppiter slynger ud, uden at mene noget med dem! Selvom det viser sig, at visse »varsler« slår til, kan man dog ikke af den grund afstå fra en forklaring på, hvordan det overhovedet 'går ti'.; man bygger altfor meget på tilfældige sammentræf (49). Historien om, hvorledes haruspeklæren blev til (grundlagt af en vis Tages), er oplagt tåbelig, og de udlægninger haruspekserne kan byde statsmænd og hærførere er ikke bedre. En række eksempler kan vise det. - Hvis intet sker uden grund, sker der altså kun det, som *kan* ske, og så findes der ikke jærtegn! Enten er disse historier urimelige, eller også har de en naturlig forklaring (69).

Auspicier m. m. Man skulle vente, at det var svært for en augur at behandle (Cicero var selv augur!), men nu om dage tror vi ikke på forudsigelse ved fuglevarsler; når vi opretholder læren, er det af hensyn til almuen og af politiske grunde. Virkelige auspicer findes ikke; vi opererer kun med tilsyneladende (»skin-auspicer«). De mange eksempler, du har anført, kan forklares rationelt eller som resultater af tilfældige sammentræf (75). Den udenlandske augurlære er meget forskellig fra vor, og vor nutidige holdning til auspicer vidt forskellig fra forfædrenes. Når Deiotaros handlede, som han gjorde, var det ikke på grund af fuglevarslerne, men af hensyn til ære og pligt. Historierne om Romulus' augurstav og Attus' flintekniv er rene fabler. - Hvorfor varsler nogle fugle fra højre, andre fra venstre; og så er der ikke engang enighed om fordelingen! (83). - Hertil slutter sig orakellodder og »ord«orakler, der i sagens natur beror på rent slumpetræf (87).

Stjernetydernes sandsigerkunst afvises af de betydeligste astronomer. Talen om dyrekredsens kraft og betydningen af planeternes stilling i menneskets fødselsøjeblik er oplagt sludder. Selve stjernetydernes iagttagelser er ufuldkomne og upålidelige, uden matematisk baggrund; himlen er jo heller ikke ens at iagttage fra alle steder på jorden. Og så skulle alle, der fødes samtidig, have samme fremtid foran sig! - Til gengæld tages der ikke hensyn til miljø og klima, man overser betydningen af de arvelige anlæg (sæden). Der blev født mange samtidig med Scipio, men kun en blev Africanus. Folk udvikler sig jo forskelligt efter fødslen. Jeg slutter mig i denne sag ganske til Panaitios (99).

100-146 FORTSAT DETAILLERET GENNEMGANG: *Gyldigheden af den naturlige forudsigelse* (drøm og ekstase) søger stoikerne at godtgøre med en skarpsindig syllogisme om gudernes omsorg for menneskene, men deres præmisser holder ikke stik. Dette kan vises sætning for sætning (106). Heller ikke Kratippos' analogi med synssansen er gyldig; når en forudsætning som »utallige forudsigelser er ikke tilfældige« ikke kan fastholdes, falder hele »bevist« til jorden (109). - Kan *ekstasen* måske se, hvad sanserne ikke kan se? De sibyllinske bøger virker kunstfærdige, ikke »vanvidsberuste«. Almindelig panik kan forveksles med inspireret ekstase (114). - Og nu Apollon: hans orakelsvar

var udspekulerede og tvetydige, og desuden er hans orakel stærkt på retur nu om dage, - hvorfor dog? (118).

Forklaringen på *drømmeforudsigelser* ligger meget nærmere, end man tror; de hænger bl. a. sammen med føde og levevis. Også i drømme kan man tage fejl, ligesom i virkeligheden. Hvornår har drømme betydet noget i videnskab og kunst (matematik, lægekunst; 123)? - Drømme skyldes ikke en guddomskraft, for i så fald måtte de være direkte forståelige, ikke det tøjeri, som ingen fornuftige folk kan regne med. Vi kunne iøvrigt lige så godt blive advaret i vågen tilstand, hvis det endelig skulle være. Desuden er ikke alle drømme »sande", nogle er det rene gøgl, hvis opståen skyldes »maven". Og med hvilket kriterium kan vi skelne sande fra falske? Hvem kan tyde dem på holdbar måde? (134).

De forståelige drømme anførte du mange eksempler på, men hvordan kan vi kontrollere deres pålidelighed; det er jo andres drømme (136)? Der findes kun en fornuftig forklaring på drømme: de genspejler det, sjælen beskæftiger sig med i vågen tilstand, og den naturlige kontrol er ophævet i søvnen. Det kan vi iagttage med vore egne drømme. Den såkaldte indre sammenhæng i naturen har intet med dem at gøre (143). Også udlægningen af drømmenes betydning er ganske vilkårlig, indtil direkte modsigelse. Påstanden om at man har registreret drømme gennem lange tider, ophæver simpelthen sig selv; det er en umulighed (146).

147-50 AFSLUTNING: *Vi må altså forkaste forudsigelse på grundlag af drømme, ligesom de andre former; det er en overtro, der har bredt sig. Den bør udryddes, uden at man derved skader den sande religion. Vi bygger på Karneades' kritik og følger akademiets princip: ikke selv at fremsætte nogen positiv lære. - Dermed slutter samtalen.*